

Honderd jaar geleden werd „baas Flentge” geboren

Op 20 december viel de honderdste geboortedag te herdenken van een der markante persoonlijkheden, die onafscheidbaar verbonden waren aan de grote herstelling van de domtoren in het begin van deze eeuw, „baas Flentge”. Als jong steenhouwer werkte hij nog mee aan de laatste fase van de kloostergang-restauratie onder de grote Cuypers. Van hem weet ik, dat in de oorspronkelijke stukken van het raam met de touwen glasponningen zaten en in de stijlen niet. Na de kloostergang nam Cuypers hem mee naar de herbouw van het kasteel te Haarzuilens, en reeds in 1902, het eerste jaar van de domtorenwerken, komt Flentge daar op de loonlijst voor (24 ct. p.u.). In 1904 volgde zijn vaste aanstelling als onderbaas en korte tijd daarna werd hij de uitvoerder bij de herstellingswerken, een functie welke hij tot de officiële oplevering van het werk op 23 januari 1929 bekleedde.

Uit de mond van Flentge weet ik, dat Cuypers bij herhaling tegen de stenhouwers zei: Jullie maken je werk te schabloonachtig, het leeft niet genoeg. Waar staat zo'n interessante en onbekende trek van Cuypers, wie men juist de kilheid van zijn steenbewerking verwijft?

Generatie

Flentge was een typische exponent van Cuypers en zijn restauratieprincipes. Tot de kenmerken van zijn generatie, opgroeiend in de bloeitijd van de neo-gotiek, behoort het zoeken naar een maatsysteem en een moduul, welke aan het begin van de 19e eeuw als grondslag voor het toen aan de orde zijnde neo-klassicisme werd verondersteld. Flentge heeft zijn leven lang gezocht naar een mathematisch stelsel, waarop de gotiek zou berusten. Hij ontkende, als kind van zijn tijd, verschil tussen vroege en late gotiek.

Zijn enorme en consciëntieuze tekeningen, gelegateerd aan en bewaard in het Kunsthistorisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Utrecht maken, voor wie de uitleg ervan niet kent, de indruk het werk te zijn van een bezetene. En toch heeft Flentge ontdekkingen gedaan ten aanzien van moduul en meetkundige wetmatigheid, zoals deze aan de dom en de grote Franse kathedralen moet hebben gegolden. Zijn belangrijkste vondst is wel, dat bij de Dom niet van de grote of kleine Utrechtse voet is gebruik gemaakt, maar van de Franse koningsvoet (0,32484 m).

Met Flentge bezocht ik in 1937 Chartres en Amiens. De maten, die hij in Chartres zocht strookten precies met zijn theoretische maat 19,50 m zijnde 15 eenheden van 1,30 m ($4 \times 3\frac{1}{2}$ cm). In Amiens wilde de proef op de som maar niet lukken. Hij heeft niet meer mogen beleven dat de sleutel voor de meetkundige grondslag in Amiens toch gezocht moest worden bij de „pied du roy”. Flentge zocht naar omtreksmaten en in Amiens zijn het de hartmaten, zoals uit een zeer exact door prof. ir. N. Luning Prak verricht onderzoek is gebleken*).

Hemels Jeruzalem

Flentges opzet van zijn systeem berustte op zijn gedachtengang, dat de middeleeuwse kathedraal het hemels Jeruzalem wilde verbeelden en daarom ontworpen moest zijn op een stramien naar het

Johannes Flentge (1874 - 1974).

stelsel van Ptolemaeus met 9 hemelsferen zoals ook Dante het heelal aanschouwt. „Onthoud dat Dante is overleden in het jaar dat met de domtoren werd begonnen” - aldus begon de allereerste les van Flentge aan mij. Zijn these is even intel-

ligent als origineel, maar in de door Flentge gegeven versie te maniakaal en in zijn algemeenheid niet houdbaar.

Aan Flentge dank ik enkele overleveringen uit de domkerkrestauratie van ± 1888 zowel als van het werk op de toren uit 1917, berichten die neerkwamen op tijdens de herstelling aan het licht getreden reconstructiefouten, vergissingen welke in de notulen van de restauratiecommissie niet zijn vastgelegd, maar niettemin door mij alsnog na meer dan een halve eeuw zijn geverifieerd.

Flentge was een vakman met een heldere kop en een wijsgerige en artistieke inslag, maar bovenal voor mij een van de meest sympathieke mensen die ik in mijn leven heb ontmoet.

Th. Haakma Wagenaar

*) Niels Luning Prak, „Measurements of Amiens Cathedral” in: „Journal of the Society of architectural historians”, 25 (1966) no. 3.

Aanvulling Kroniek 1973

Ondanks de grootst mogelijke zorgvuldigheid, waarmee de jaarkroniek voor het jaarboekje wordt samengesteld is er in de Kroniek 1973 toch nog een belangrijk feit vergeten te vermelden. Op 14 december 1973 nl. kreeg de heer Chr. Leeflang, boekverkoper hier ter stede, uit handen van burgemeester Van Tuyll de zilveren stadsmedaille uitgereikt, wegens zijn verdiensten voor de stad op cultureel gebied.

EXCURSIES IN 1975

Hierbij een indruk van wat het programma voor 1975 biedt. In het februarinummer hopen we met een concreter overzicht te kunnen komen. De voorjaarslezing heeft als thema Stadsontwikkeling en stedschoon. Met „De Utrechtse Molen” vieren we het 75-jarig bestaan met een molentocht op 14 juni. In het kader van M75 bezoeken we Wijk bij Duurstede.

Verder staan een bezichtiging van kasteel Heemstede en een stadswandeling langs restauratiepanden op het programma. Ook de herstelde Domtoren met klokkenspel krijgen onze aandacht. Eind 1975 springt de „Oudegracht in de bocht”, maar eerst nog even de ontwikkeling van Gasthuisbed tot bejaardenflat, een tentoonstelling in het Gemeentelijk Archief (van februari tot april).

Ruilbeurs

In deze nieuwe rubriek stelt de redactie de lezers van het maandblad in de gelegenheid hun wensen tot ruil tot uitdrukking te brengen.

Vergeet u niet duidelijk naam, adres en eventueel telefoonnummer te vermelden. De redactie publiceert slechts, dus eventuele ruiltransacties kunt u onderling regelen. De heer G. Smilda bijt de spits af.

AANGEBODEN: *Utrecht in woord en beeld 29-3-29/30 jrg.; Kopergravures en ansichten van stad, provincie en land; Broers: Historische wandelingen; William Kuijk: Utrechtse notities; Rijnsoever: St. Maarten in de Tolsteeg; Rientjes: Kerspel Jutphaas; Graadt van Roggen: Een Utrechtse sleutelroman; Alberts en jkvr. van Winter: Nederland voor 100 jaar.*

GEVRAAGD: *Soortgelijks van stad en provincie en v. d. Aa: Aardrijkskundig woordenboek van Nederland.*

U kunt contact opnemen met de heer G. Smilda, Wolter Heukelslaan 58, Utrecht, tel. 516076.

Historische reeks in oprichting

In dit nummer vindt u een folder, waarop ik extra uw aandacht wil vestigen. U zult erin lezen dat de Provinciale Staten van Utrecht dit jaar hun 600ste verjaardag willen vieren. Ter gelegenheid daarvan laten zij een qua inhoud en illustraties fraai boekwerk verschijnen, waarop u nu kunt intekenen. Zoals nog zal blijken, hoop ik dat velen die kans zullen benutten.

Hier wil ik echter wat meer over de achtergronden en bedoelingen van deze uitgave onthullen dan de folder kan doen. Al ruim een jaar geleden opverde ik in het bestuur het idee, of Utrecht niet eens het voorbeeld van verschillende andere provincies zou kunnen volgen, d.w.z. of onze provincie niet ook een reeks behoorde te hebben waarin met enige regelmaat historische studies van wetenschappelijk niveau en grotere omvang dan de Jaarboekartikelen zouden kunnen verschijnen. Hierbij dacht ik allereerst aan dissertaties, maar ook aan andere studies over historische onderwerpen (in de ruimste zin) uit het (Neder)Sticht.

Het idee viel in goede aarde

Maar informatie naar opzet en ervaringen van de